

Розсоха Сергій Сергійович
кандидат юридичних наук, старший науковий
співробітник Науково-дослідного інституту публічного
права

Особливості адміністративно-правового статусу нотаріуса в Україні: публічна особа чи підприємець?

У науковій літературі виокремлюються два підходи до розуміння адміністративно-правового статусу особи. Переважна частина дослідників вважає, що статус визначається через адміністративну правосуб'єктність, права, обов'язки та їх гарантії. Такий підхід акцентує на структурі статусу, що включає адміністративну правоздатність, дієздатність, права й обов'язки особи [1]. Альтернативний підхід ґрунтується на характеристиках функціонування особи в публічному правовому середовищі. Він менш поширений, але має аналітичну значущість для вивчення спеціальних статусів.

Зміст адміністративно-правового статусу нотаріуса охоплює порядок і підстави набуття правового статусу, професійну правосуб'єктність, а також перелік його прав та обов'язків. Нотаріус має право витребувати документи, надавати роз'яснення, складати проекти документів та отримувати плату за додаткові послуги. Ці повноваження закріплені в Законі України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-XII [2]. Нотаріус також зобов'язаний сприяти фізичним та юридичним особам у реалізації їхніх прав і захисті законних інтересів. Його дії є юридично значущими, а діяльність — регламентованою нормами публічного права.

Статус нотаріуса є формою публічно-правового статусу зі специфікою дуалізму, що виявляється у його незалежності та одночасному делегуванні державних функцій. За А. Лиля-Барською, нотаріус діє від імені держави, однак не є держслужбовцем, а представником незалежної юридичної професії [3]. Ця подвійність визначає баланс між автономією нотаріуса та підзвітністю перед державою. Держава регламентує організацію, контроль і порядок здійснення нотаріальної діяльності. Водночас нотаріус несе персональну відповідальність за свої дії відповідно до встановлених законодавчих норм. С. Марищук підкреслює публічно-владний характер нотаріальної діяльності, зазначаючи, що нотаріуси виконують делеговані функції держави [4]. Вони надають публічні послуги, посвідчують юридичні факти та дії, здійснюють реєстраційні функції. Нотаріуси прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави у сфері реєстрації речових прав. Їхній правовий статус регламентується спеціальним законодавством і передбачає наявність владних повноважень. Принцип публічності гарантує прозорість, доступність і правовий захист нотаріальних дій. [4].

У межах правової системи України суб'єкт господарювання визнається основним учасником правовідносин у сфері господарювання, як це передбачено ст. 2 Господарського кодексу України. Такий суб'єкт має юридично визначену здатність вступати у господарські відносини з метою здійснення підприємницької чи некомерційної господарської діяльності. Його статус визначається через ознаки організаційної відокремленості, майнової самостійності, наявності права укладати договори та нести відповідальність за результати діяльності. До кола суб'єктів господарювання входять юридичні особи всіх форм власності, а також фізичні особи — підприємці, зареєстровані відповідно до вимог закону. Правовий статус суб'єкта господарювання визначається також через його функціональну роль у відносинах власності, оскільки засновниками можуть бути як громадяни, так і громадські організації, що реалізують організаційно-господарські повноваження. Господарська компетенція суб'єкта забезпечує йому можливість брати участь у господарському обороті та бути носієм господарських прав і обов'язків. Суб'єкт господарювання бере участь у правовідносинах, що регулюються нормами господарського права, проте не охоплює ті, що віднесені до предмета інших галузей — цивільного, земельного, трудового, адміністративного чи фінансового права. Зокрема, майнові та особисті немайнові відносини регулюються Цивільним кодексом, а відносини з органами влади, які не наділені господарською компетенцією, не підлягають регулюванню Господарським кодексом. Це визначає змішаний характер правового статусу суб'єкта господарювання — він є як приватно-правовим (через участь у договірних відносинах), так і публічно-правовим (через обов'язок дотримання публічних вимог законодавства). Відповідно, його діяльність охоплює не лише договірні зобов'язання, а й виконання норм у сфері податкового обліку, ліцензування, екологічної безпеки, захисту прав споживачів. Крім того, до особливостей правового статусу належить його здатність виступати у суді як сторона господарського спору, ініціатор банкрутства або суб'єкт правового захисту. Тим самим, суб'єкт господарювання виступає не лише економічним агентом, а й повноправним носієм юридичної волі в системі господарсько-правових відносин [5].

Отже, адміністративно-правовий статус нотаріуса в Україні визначається як особливий вид публічного статусу, що має виражену дуалістичну природу. З одного боку, нотаріус виступає як незалежний правопрофесійний суб'єкт, який не є посадовою особою державного апарату, але діє від імені держави; з іншого — на нього покладено виконання публічно-владних функцій, що делегуються державою. Основу адміністративно-правового статусу нотаріуса становлять його адміністративна правосуб'єктність, визначені законом повноваження, обов'язки та гарантії їх реалізації. Нотаріус має право витребувати документи, складати проєкти, посвідчувати юридичні факти та надавати

консультації, а також несе особисту відповідальність за свої дії відповідно до вимог законодавства. Таке правове становище є похідним від публічно-правової природи нотаріальної діяльності, що регламентується профільним законом та перебуває під державним контролем.

На відміну від суб'єкта господарювання, нотаріус не здійснює підприємницької діяльності й не набуває статусу підприємця, а отже, не належить до суб'єктів господарювання. Його функції не спрямовані на отримання прибутку, а виконуються в інтересах держави, громадян і юридичних осіб, що наближує його до суб'єктів надання адміністративних послуг. Такий підхід узгоджується з принципами, викладеними у Законі України «Про адміністративні послуги», зокрема щодо делегування владних повноважень недержавним суб'єктам із функцією посвідчення юридичних фактів. Нотаріус, як публічний суб'єкт, виконує функції, що мають юридичне значення і тягнуть публічно-правові наслідки, подібно до адміністративних органів, але із збереженням незалежного статусу. Закон України «Про адміністративну процедуру» також дозволяє розглядати нотаріальні дії як особливу форму реалізації публічного інтересу, оскільки вони регламентуються чітко визначеними процедурними нормами. Таким чином, правовий статус нотаріуса доцільно трактувати як форму спеціального публічно-правового статусу в межах сфери надання публічних послуг, а не як учасника господарських правовідносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гумін, О., Пряхін, Є. Адміністративно-правовий статус особи: поняття та структура. Наше право. № 5. 2014. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5312/1/%D0%9F%D1%80%D1%8F%D1%85%D1%96%D0%BD%20Nashp_2014_5_7.pdf
2. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 39. Ст. 383
3. Лиля-Барська А. В. Про публічно-правовий статус нотаріуса в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 1. 2023. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2023/21.pdf
4. Марищук С. Щодо питання про публічний характер правового статусу нотаріуса: нормативно-правовий аспект. Юридичний науковий електронний журнал № 9. 2022. URL: http://lsei.org.ua/9_2022/170.pdf
5. Господарський кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19–20, № 21–22, ст. 144. Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 16 січня 2003 року № 436-IV. Законодавство України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.